

А.В. Красницька, доцент кафедри
юридичного документознавства
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПРАВОВА ДЕФІНІЦІЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ

Одним із прийомів юридичної техніки, що надає нормативно-правовим актам чіткості й зрозумілості, є правова дефініція, яка становить основу понятійного апарату чинного законодавства, є основоположним, самостійним та специфічним елементом механізму правового регулювання.

Необхідно вказати на те, що дефініції допомагають глибше проникнути в сутність суспільних відносин, що регулюються. Вони збагачують наукову основу законів.

Правова дефініція як спосіб організації правової матерії є одним із способів організації юридичної матерії. Саме в дефініціях відображається сучасне знання людини про певне правове явище. Правова дефініція визначає зміст поняття, перераховує його істотні родові та видові ознаки, розкриває

логічні зв'язки поняття, взаємовідносини з іншими поняттями у певній системі понять, забезпечує змістову повноту правових нормативів. Вона є стислим описом будь-якого поняття, що використовується в законодавстві, та дозволяє розташовувати нормативний матеріал економно і не допускати повторів.

Правова дефініція - це нормативно-правовий припис, що розкриває зміст правового поняття шляхом вказівки його основних юридично значущих ознак чи елементів з метою забезпечення єдності правового регулювання (М.Л. Давидова).

Відомо, що далеко не всі поняття, що зустрічаються у нормативно-правових актах, потрібно визначати. Визначенню підлягають наступні поняття: спеціальні; іншомовні; які нечасто вживаються; складні юридичні; загальноновживані, що мають декілька значень; такі, що по різному тлумачаться юридичною наукою та практикою; неточні; такі, що вживаються у нормативному акті у розширювальному чи обмеженому значенні; змінні, переосмислені.

Значення дефініцій полягає: у забезпеченні єдності в розумінні та реалізації усіх велінь законодавця; у підвищенні ступеню формалізації законодавства; у формуванні понятійного апарату системи права; у впровадженні в чинне законодавство нових результатів розвитку науки, поновлення теоретичної бази законодавства; у розвитку правової науки.

Головна функція дефініції - забезпечити однорідність розуміння всіх велінь закону не тільки конкретного нормативного акта, проте й усього законодавства. Правові дефініції служать вузловим моментом встановлення єдності у розумінні та реалізації нормативно-правових приписів. Тому у законодавстві у цілому одне поняття повинно мати тільки одне визначення.

Слід звернути увагу на те, що дефініції бувають декількох видів:

а) повні (містять весь набір існуючих ознак) - "Злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину" (ст. 11 КК України);

б) неповні (відсутній повний набір існуючих ознак) - "Зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку" (ст. 509 ЦК України);

в) дефініції-переліки (використовуються, коли ще не накопичився достатній досвід у застосуванні поняття і немає можливості визначити його шляхом вказівки в ньому суттєвих ознак) - "Об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага" (ст. 117 ЦК України).

Існують наступні способи розміщення правових дефініцій у тексті закону: у вигляді окремої статті, яка об'єднує всі поняття, що використані у нормативному акті, що розташована на його початку чи в кінці; на початку частини чи розділу, в якому згадується певне поняття; у вигляді самостійної частини (абзацу) тієї частини, де поняття знаходиться; безпосередньо в тексті статті, в якій викладена правова норма; у преамбулі; у примітці до статті.

Законодавець використовує декілька способів викладу правових дефініцій в одній статті:

- у вигляді самостійної частини статті (наприклад, "Право інтелектуальної власності - це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом" - ст. 418 ЦК України);

- у дужках після першого вживання (наприклад, "Речовими правами на чуже майно є ...право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис)" - ст. 395 ЦК України); "Відкрите викрадення чужого майна (грабіж)" - ст. 186 КК України);

- без дужок через тире (наприклад, "Акціонерне товариство - господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями" - ст. 152 ЦК України);

- за допомогою висловів "тобто", "або", "визначаються" (наприклад, "Непокоря, тобто відкрита відмова виконати наказ начальника, а також інше умисне невиконання наказу" - ст. 402 КК України);

- розміщення дефініції у назві статті: "Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією" - ст. 303 КК України).

На цій підставі ми дійшли висновку, що дефініції повинні прагнути об'єднати у загальній та абстрактній формулі всі особливості юридичного поняття або юридичного феномена. Правові дефініції є не тільки інструментами юридичної техніки, проте й самостійними правовими приписами, порушення яких для суб'єктів права може потягти небажані наслідки.